

NEOLİBERALİZM, PANDEMİ VE YAŞ AYRIMCILIĞI: MEDYA SÖYLEMİ

Nilüfer KORKMAZ YAYLAGÜL* Selda BULUT**

Öz: Yaş ayrımcılığı, bireye yaşından dolayı ayrımcı tutum ve davranışlarda bulunmak olarak tanımlanabilir. Covid-19 pandemisi süreci yaş ayrımcılığı açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Çünkü pandemi sürecinde toplumun diğer kesimlerinden ayrı olarak iki farklı yaş grubuna yönelik yasaklar uygulanmıştır. Bu nedenle yaş ayrımcılığını sadece psiko-sosyal davranış düzeyinde ele almak ve yaşlıları homojen bir grup olarak kabul etmek yeterli değildir. Yaş ayrımcılığı ele alınırken kapitalist sistemin yaşlıya bakışı, yaşlılara yönelik politikalar ve eşitsizlikler üzerinde de durmak gerekir. Medya, kapitalist üretim biçiminde kültürü üreten ve dağıtan, toplumsal algıları ve davranışları yansıtan en güçlü araçlardan biridir. Bu nedenle bu çalışmada, Covid-19 sürecinde yaşlılara yönelik yasaklara ilişkin oluşturulan söylem ideolojik söylem analizi ile incelenmiştir. Medyada konu ile ilgili çıkan haberler ideolojik söylem analizinin, meşrulaştırma, taslama, birleştirme, parçalama ve mistifikasyon evreleri ile ele alınmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, farklı ideolojik yaklaşımdaki gazete söylemleri neoliberalizmin tarihsel olarak kurulan yaş temelli sınıflandırma söylemini yeniden üretmektedir. Covid-19 pandemisi sürecinde karşılaşılan olayların haberleştirilmesi yoluyla yaşananların normalleştirilmesi, yaşlıların marjinalleştirilmesi ve ötekileştirilmesi, tahakküm gücüne sahip olan devletin ve hükümetin uygulamalarının normalleştirilmesi, himayeci söylem özelliği bağlamında meşrulaştırılmaktadır. Vatandaşlık anlayışından uzaklaşılan bu söylemde yaşlı, talepkar olmayan aksine minnet duyan, edilgen ve himayeye muhtaç bireyler olarak kalıplaştırılmakta ve neoliberalizmin yaşlılığa attığı üretkenlik ve başandan da vazgeçilmektedir.

Anahtar sözcükler: yaşlılık, Covid-19, yaş ayrımcılığı, neoliberalizm

Neoliberalism, Pandemic and Age Discrimination: Media Discourse

Abstract: Ageism can be defined as discriminatory attitudes and behaviors to an individual because of their age. During the Covid-19 pandemic, prohibitions for two different age groups (children and older individuals) in the society had been implemented. Therefore the Covid-19 pandemic sets an important example in terms of ageism. It would be wrong to consider ageism only at the level of psycho-social behavior and to consider the older adults as a homogeneous group. While dealing with age discrimination, it is necessary to focus on the capitalist system's view of the elderly on policies towards the elderly and inequalities. Media is one of the most powerful tools that produces and distributes culture in the capitalist mode of production, reflecting social perceptions and behaviors. For this reason, in this study, the discourse about the prohibitions on the elderly in the Covid-19 process was examined using ideological discourse analysis. The news about this subject in the media has been handled with the stages of ideological discourse analysis, legitimation, supposition, unification, fragmentation and mystification. According to the findings of the study, discourses in the newspapers with different ideological approaches reproduce the historically established age-based classificatory discourse of neoliberalism. The normalization of experiences, the marginalization and marginalization of the elderly, and the normalization of the practices of the dominating state and government through reporting the events encountered during the Covid-19 pandemic process are legitimized in the context of the protective discourse feature. In this discourse, which moves away from the understanding of citizenship, the elderly are stereotyped as non-demanding individuals, grateful, passive and in need of protection, and the productivity and success that neoliberalism attributes to old age are given up.

Key words: ageing, Covid-19, ageism, neoliberalism

1. Giriş

Dünyada 2019 yılı sonlarında görülmeye başlayan Koronavirüs vakaları kısa sürede kontrol edilemez bir hal aldı. 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından bunun küresel bir salgın-pandemi olduğu duyuruldu. Başlangıçta pandeminin etkileri ve yayılışı keşfedilmeye çalışılırken bu virüsün ileri yaşta ve çoklu kronik hastalıklara sahip bireylerde büyük oranda ölümcül olduğu tespit edildi (Ningthoujam ve Khomdram, 2020). Bu doğrultuda tüm dünyada yaşlılar, izole olmaları, virüsten korunmaları, sosyal etkileşimden uzak durmaları konusunda uyarıldı. Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi ilanından sonra, vaka ve ölüm oranlarının artmasıyla

dünyanın pek çok ülkesinde karantina ve kapatma önlemleri alındı. Dünyada yalnızca yaşlılara yönelik tam bir kapatma örneği nadir olmasına karşın marketlerin yaş grubuna göre açık olduğu saatler düzenlendi. Bakım evleri tamamen ziyaretçilere kapatılarak yaşlıların etkileşim ile bulaş riskinin artması önlemleri (AARP, 2020; Carrieri ve ark., 2020; Garcia-Soler ve ark., 2020; Ünalp Çepel, 2020).

Türkiye'de Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi ilanından hemen sonra ilk vaka tespit edildi ve 21 Mart 2020 tarihinde pandemiye ilişkin ilk önlemler ve

*Doç.Dr., Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Gerontoloji Bölümü, (ORCID No:0000-0001-9918-7968)

** Prof.Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, (ORCID No:0000-0003-1615-6897)

Geliş Tarihi / Received : 03.08.2021

Kabul Tarihi / Accepted : 25.11.2022

yasaklar duyuruldu. Türkiye, resmi tatil ve hafta sonları gibi kısmi zamanlar dışında hiçbir zaman tam bir kapanmaya geçmemesine karşın, İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan genelge ile bazı kronik hastalıklara sahip bireylerle, 65 yaş üzeri bireyler için geniş kapsamlı kısıtlama gerçekleştirdi ve sokağa çıkmaları yasaklandı. Aynı genelge ile valilikler ve kaymakamlıklar aracılığı ile 65 yaş üzeri bireylerin ihtiyaçları için 'Vefa Destek Grupları' kurulması kararlaştırıldı. Bu destek gruplarında kolluk kuvvetlerinin ve kamu görevlilerinin bulunacağı bildirildi (**İçişleri Bakanlığı, 2020**).

COVID-19 pandemisi, dünyanın pek çok ülkesinde 65 yaş üzeri bireyler için izolasyon ve yasaklama uygulamalarına sahne oldu. 65 yaş ve üzeri grubu, salgın karşısında en riskli grup ilan edildi. Ancak salgının getirdiği acil önlem ve panikle yaş grubu olarak 65 yaş ve üzeri grubun kesin sınırlarla ayrılması, onlar için tektipleştirmeleri ve ayrımcı tutum ve davranışları da doğurdu. Yaşlılar neredeyse pandeminin yayılmasına neden olan kesim olarak da görülmeye başlandı. COVID-19 pandemisi süreci ve bu süreçte yaşlılar için alınan önlemler, her ne kadar onların pandemiden korunması gerekçesi ile alınmış olsa da neoliberal ideolojide yaşlılığın durumunu ortaya koyması açısından önemlidir. Neoliberalizm yaşlılara ileri yaşta çalışma, sosyal dışlanmanın önlenmesi, aktif ve üretken yaşlanma ve yaş ayrımcılığının önlenmesi gibi vaatlerde bulunmasına karşın pandemi sürecinde bu hedeflerden kolaylıkla vaz geçebilmiştir. Diğer yaş gruplarına oranla Türkiye'de yaşlılar açısından tam bir kapanmaya gidilmiştir. Dünyanın diğer ülkelerinde ve özellikle Avrupa'da ise tam bir kapanma olmasa da benzer uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda neoliberal ideoloji kriz anında ilk önce en yarırsız gördüklerini gözden çıkarmış ve bu yönüyle yaşlılar için oluşturduğu pozitif algının da toplumsal düzeyde değişkenliği ya da çelişkisi gün yüzüne çıkmıştır (**Bogdanova ve Grigoryeva, 2020; Gambetti, 2021; Coşkun, 2020**). Pandemi sürecinde ekonomik ve toplumsal alandan ilk önce yaşlılar dışlanmış, yaşlı, üretime katılmayan dolayısıyla evde kapalı kalabilecek, dışarıya çıkması zorunlu olmayan kişi olarak kabul edilmiştir.

COVID-19 pandemisi döneminde yaşlılık ile ilgili çalışmalarda en çok üzerinde durulan konu, yaş ayrımcılığı olmuştur. 2021 yılı başlarında yaptığımız literatür taramasına göre, Türkçe literatürde özellikle pandemide yaşlılarla ilgili sağlık konusundan sonra en çok üzerinde durulan konunun, yaş ayrımcılığı

olduğu görülmüştür. Yaş ayrımcılığı, bir kişiye karşı yaşından dolayı çoğunlukla negatif olan farklı düşünce, tutum ve davranışların geliştirilmesidir. Bu çalışmalarda yaş ayrımcılığı, toplumdaki beden ve yaşlılık algısı ve bunun toplumsal olaylara ve medyaya yansımaları şeklinde temellendirilmektedir. **Varışlı ve Gültekin (2020)**, yaşlı beden üzerinde pandemi korkusunun sürekli bir tahakküm yarattığı üzerinde durmaktadır. **Yaşar ve Avcı (2020)**, gündelik hayatta yaşlarından dolayı Korona virüsü ile damgalanarak itibarsızlaştırılmaya çalışılan yaşlı bireyleri, yaşlı algısı ve yaş ayrımcılığı bağlamında ele almaktadır. **Özdemir (2020)**, COVID-19 pandemisi sürecinde yaşlı algısının kültürel dönüşümünü ele almıştır. **Gencer (2020)** sadece olumsuz değil, medyada yaşlılara karşı olumlu bakış açısı da olduğunu ve bu anlamda devletin izlediği önlem ve koruma yaklaşımlarının vatandaşa rol model olduğu üzerinde durmaktadır. **Akgül (2020)**, çevrimiçi ortamlarda yaşlılara karşı nefret söylemini ele almış pandemi sürecinde bir tür günah keçisi sayılan yaşlılarla ilgili nefret söylemini ortaya koymuştur. **Taşdelen (2020)**, sosyal medyada yaşlı söylemi ele aldığı araştırmasında COVID-19 pandemisi sürecinde yaşlı söylemin arttığını ortaya koymuştur. Buna karşılık gördüğümüz kadarıyla yapılan çalışmalarda yaş ayrımcılığını oluşturan koşullar üzerinde durulmamıştır. Medya, yaş ayrımcılığının ortaya çıkmasında güçlü bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak tek başına bir güç değildir ve sahiplik yapısı ve ideolojik temsili bunda etkindir (**Yaylagül, 2018**). Bu nedenle medyada yaş ayrımcılığını ele alırken dönemin politik-ekonomik ve kültürel yapısını göz önünde bulundurmak gereklidir. Bu çalışmada günümüzde COVID-19 pandemisi yoluyla ortaya çıkan olağanüstü bir durumda medyanın yaşlılara bakış açısı, ideolojik söylem analizi ile ele alınmıştır. Bunun için öncelikle günümüzde geçerli olan neoliberal dünyada yaşlılarla ilgili olarak ekonomik-politik ve kültürel koşullara ve bunlara yönelik kavramlara bakmakta yarar vardır.

2. Neoliberalizm ve Yaşlılık

Düşünce olarak neoliberalizm, kapitalizmin daha önceki krizlerinde ortaya çıkmış olsa da dünyada 1970'lerin sonundan itibaren liberal ekonominin krize girmesiyle yeni bir ekonomi politikası olarak benimsenmiştir. Bu modelle dünyada daha önceki üretim ve sosyal refah amaçlı politikalar terk edilmiştir. Bu model, sermaye ve arz-yanlı politikalarla uluslararası hareketliliği kapsayan rekabetçi bir ekonomi modelidir. Neoliberal politikalarda devletin rolü, rekabeti ve sermayenin dolaşımını

sağlayacak düzenlemeleri yapmaktır. Neoliberal ekonomi politikalarında devlet de bir şirket mantığıyla kâr etme hedefi güttüğünden devlete ait kamusal yatırımların daraltılması ve kamu yararına ve kârlı olmayan alanlardan devletin çekilmesi gerekli görülmektedir. Bu sistemlerin kâr edecek bir yapıya dönüştürülmesi ise özel sektörün bu alanlara girmesi ve bu alanlarda devletin var olmakla birlikte özelleştirme politikaları uygulamaya gitmesi şeklinde gerçekleşmektedir (**Önder, 2014**).

1980'lerde neoliberal politikaların İngiltere ve Amerika'da benimsenmesinin ardından tüm dünyada farklı düzeylerde bu ekonomi politikaları uygulanmıştır. Bu rekabetçi ve sermayenin, mal ve hizmetlerin dolaşımı açısından hareketli olan model, tüm dünyanın birbirine bağlı küresel bir ekonomi olarak yönetilmesini doğurmuştur. Bu modele göre, finans yatırım ve kâra dayalı sistem, korumacılığın ve sosyal koruma politikalarının terk edilmesini ve üretimin esnekleştirilmesini ve kuralsızlaştırılmasını da gerektirmiş, bu nedenle gelir eşitsizliği ve güvencesizlik artmıştır. Emeğin metalaşması, üretimin esnekleşmesi ve hareketliliği, emek üretimini ve bireyin yaşamındaki sorumluluğunu da değiştirmiştir (**Önder, 2014**).

Bu noktada tüm dünyada emeklilik sistemleri ve sağlık sistemlerinde değişiklikler yapılmış, devlet üzerindeki maliyetlerin azaltılmasına yönelik kısıtlamalara gidilmiştir. Bu kısıtlamalar, sağlık ve bakım sistemi harcamaları, sağlık hizmetlerinin kapsayıcılığı ve sağlığa erişimi doğrudan etkileyen uygulamalardır. Emeklilik sisteminde ise, emeklilik yaşının yükseltilmesi, emekli maaşlarının düşürülmesi gibi sosyal güvenlik sistemlerini mali olarak rahatlatılabilecek değişiklikler yapılmıştır. Yaşlılık, emek pazarından çekilme ve emeklilik güvencesi, artan kronik hastalıklarla birlikte sağlık ve bakım hizmeti ihtiyacı açısından bu sistemlere en çok ihtiyaç duyulan dönem oluşturmuştur. Bu bağlamda bu sistemlerin dönüştürülmesi ve değişen ekonomik koşullar, yapısal olarak ileri yaştaki bireyleri de eskiye kıyasla riskli hale getirmektedir (**Korkmaz, 2014**).

Neoliberal dönemde devlet, bireyi ekonomik risklerden korumayı bırakarak, bireyi bu risklerin önlenmesi açısından devreye sokar, dolayısıyla neoliberal politikalar, yalnızca ekonomi politikalarından ibaret değildir. Bu politikalar yaşamın her alanı ve tüm ekonomik ve politik sistem için bir mantık getirmektedir. Bu mantık, kapitalizmin rekabet, bireycilik, özel sermaye ve serbest teşebbüse yönelim anlayışı devam etmekle birlikte kamusal faydaları gözetmeyen sosyal liberalizmin terk edilmesi ve ekonomiyi daha fazla küreselleştiren kârı maksimize etmeye yönelik

bir anlayışa dayanmaktadır. Birey, bu sistemin rasyonalesinden bağımsız değildir. Hayatının her alanında üretken, aktif, donanımlı ve değişen koşullara uyum sağlayabilen, yaşamının ve sağlığının yegane sorumlusu, kişinin kendisidir (**Coşkun, 2020**). Bu doğrultuda neoliberal ideolojinin yaşlılığı nasıl gördüğünü ele almakta yarar vardır.

2.1. Bağımsız ve kaliteli yaşlanmanın koşullarının oluşturulması

Dünyada neoliberal politikaların benimsenmesi ve toplumsal yaşlanma olgusunun da gündeme gelmesi aynı döneme denk düşer. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Birleşmiş Milletler (UN) toplumsal yaşlanma ile ilgili çalışmaları ve akademik araştırmalar, bu olgunun ekonomik, politik, sağlık ve sosyal boyutları ile ilgilenmişlerdir. Bu dönemde, toplumsal yaşlanmaya ve yaşlı haklarına vurgu yapan ilk uluslararası belge, *Viyana Yaşlılık Eylem Planı* (**UN, 1982**). Daha sonra Birleşmiş Milletler tarafından *Yaşlılara Dair Prensipler*, 1991 yılında yayınlanmış ve yaşlı haklarına ilişkin yaşlıların topluma katılımını esas alan prensipler ortaya konmuştur (**UN, 1991**). Bireyler daha uzun süre yaşayacaklarına göre sağlık, bakım açısından bağımsız oldukları yılların artırılması ve kaliteli bir yaşam geçirmeleri ve insanca yaşamları için birtakım düzenlemelerin yapılması gereklidir. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler *Madrid Yaşlılık Eylem Planı* (**UN, 2002**) ve Dünya Sağlık Örgütü *Aktif Yaşlanma Politikaları Çerçeve Programı* (**WHO, 2002**), yaşlıların bağımsız ve kaliteli yaşam sürmeleri için gerekli önlemlerin alınması yönünde kararlar açıklamışlardır. Bu kararlarda 1990'lı yıllardan başlayarak yaşlıların başarılı, üretken, aktif yaşlanması böylece bağımsız, kaliteli ve sağlıklı geçen yaşam dönemlerinin uzatılması hedeflenmiştir. Bu kararlar doğrultusunda ileri yaştaki bireylerin sağlık, güvenlik ve katılım temelinde yaşam kalitelerinin yükseltilebileceği öngörülmüştür. Daha sonra ise bu şartların gerçekleştirilmesi için yaşam ortamları ve koşulları üzerinde durulmuştur. Aktif yaşlanma temelinde "yaş dostu kentler" konsepti, bu ilkeleri sağlayacak fiziksel mekanların yaratılmasını ve ilkelerini içermektedir. Ulaşım, evler ve binaların ve dışarıdaki fiziksel çevrelerin düzenlenmesi, sosyal, sivil ve üretim alanına katılımın, toplum ve sağlık hizmetlerinin, bilgiye erişimin ve iletişim olanaklarının sağlanması, yaşlılara karşı yaş ayrımcılığının önlenerek insanca ve onurlu yaşamın ve sosyal içermenin sağlanması bu ilkeler arasında yer almaktadır (**WHO, 2007**).

Bu kararlar doğrultusunda yaklaşık yirmi yıldır küresel çapta yaşlıların topluma katılımı, refahının sağlanması ve sosyal güvenliği, sağlıklı ve aktif yaşlanma, destekleyici ve uygun çevrelerde yaşlanma koşullarının oluşturulması üzerine politikalar üretilmiştir. Topluma katılım, ekonomik ve sosyal boyutlarda gerçekleşir. Bunun için yaşlı bireylerin donanımlarını arttırması, değişen koşullara karşı esnek ve dayanıklı olması, erken yaşta emekli olup geriye çekilmemesi, işgücü piyasasında yer alması beklenir. Bu doğrultuda iki kavram ön plana çıkmaktadır. *Üretken yaşlanma* yaşlılıkta iyi bir yaşam için bireyin sağlığı ile ilgili sorumluluk almasını ve üretim alanına katılımını da gerekli görür. Buna göre, ister ücretli ister gönüllü olsun bireyin üretim alanına katılması, aktif olması, bedensel ve bilişsel sağlığı kadar kendi öz yeterlilik ve özsaygısı açısından da önemlidir. Bunu destekleyecek olan ise, yaşam boyu öğrenmedir. Temel hedef, bireyin uzun yıllar boyunca üretime katkıda bulunmasının sağlanmasıdır. Birey yaşamı boyunca değişen koşullara uyum sağlamalı ve bunun için de teknik ve entelektüel donanımlarını geliştirebilmelidir (**Yazıcı ve Korkmaz-Yaylagül, 2016**). Üretken yaşlanmaya benzer şekilde ikinci kavram *başarılı yaşlanma*dır. Başarılı yaşlanma ise neoliberal ideolojinin rekabete dayalı rasyonalitesini oldukça net bir şekilde yansıtmaktadır. Başarılı yaşlanma, hastalıktan kaçınma, yüksek bilişsel kapasite ve yaşama aktif katılım ilkeleri doğrultusunda, bireylerin yaşlılığının başarılı geçtiğini iddia eder. **Dillaway ve Byrnes (2014)**, başarılı yaşlanma paradigmasını inceler ve neoliberal ideoloji ile paralelliği üzerine odaklanır. Benzer şekilde **Rubinstein ve de Medeiros (2015)**, başarılı yaşlanma kavramının neoliberal ideoloji ile nasıl örtüştüğünü üzerinde durmaktadır.

21. yüzyılda artan yaşlı oranı ve insan ömrünün uzaması, neoliberal ideoloji ile birlikte yukarıda sözü edilen kavramlarla birlikte yaşlılara ilişkin temel rolleri üretmiştir. Bu rollerin ortak noktası bireyi, bireysel başarı ve üretkenliği olumlamasıdır. Diğer yandan üretken ve başarılı olmayan yaşlıya herhangi bir pozitif değer atfetmez. Bu yönüyle üretkenlik ve başarının karşıtı olan durumlar yaş ayrımcılığını besler yani, aktif ve üretken görünmeyen yaşlı bireylere karşı daha negatif bir algı ve tutum da oluşacaktır (**Verbruggen ve ark., 2020**).

2.2. Yaş ayrımcılığı

Yaşlılıkta sosyal katılımın sağlanması ve kaliteli ve bağımsız bir yaşam için yaşlılığa yönelik negatif

algı, tutum ve davranışların önlenmesi temel koşullardan birisi olarak görülür. Yaşlılığa yönelik eylem planlarında, yaş ayrımcılığının önlenmesi elzemdir. Bu sayede yaşlılar saygın ve kaliteli bir yaşam sürebilirler. Yaş ayrımcılığı, bireylerin kronolojik yaşlarından dolayı onlara karşı geliştirilen düşünce, tutum ve davranışları ifade eder yani esasında yaşlılığa özgü değildir, yaşlarından dolayı her yaşta insana yöneltiler. Ancak en yaygın olanı yaşlılara karşı olan yaş ayrımcılığıdır. Robert Butler, etnisite ve cinsiyet temelli ortaya çıkan ve bu gruplara ait bireylere dezavantajlar yaratan ayrımcılıklar gibi yaşlılara yönelik ayrımcı tutumların da yaş ayrımcılığını oluşturduğunu belirtmektedir ve diğer ayrımcılıklar kadar, ayrıma maruz kalan bireylere zarar vermektedir (**Butler, 1980**).

Yaş ayrımcılığı bilişsel, duygusal ve davranışsal eğilimlerin bütünüdür. Bu tutumları oluşturan biliş düzeyi yaşla ilgili oluşturulmuş ve bireyde yer edinen basmakalıp tipolojileri, duygusal eğilimleri, bireyin yaşla ilgili önyargılarını, bu iki eğilimin davranışa yansımaları ise ayrımcılığa yönelik tutumları oluşturmaktadır (**Solem, 2016; Bytheway, 2005**). Tüm bu tutumlar, toplumsal süreçlerden bağımsız değildir. **Butler (1980)**, yaş ayrımcılığının birbiriyle ilişkili üç yönünü vurgulamaktadır: Yaşlılara, yaşlılığa ve yaşlanma sürecine yönelik yaşlıların kendilerinin önyargılı tutumları; özellikle istihdamda ve diğer toplumsal alanlarda yaşlılara karşı ayrımcı uygulamalar ve yaşlılar hakkındaki basmakalıp inançlarla ortaya çıkan kurumsal uygulamalar ve politikalar. Bu üç düzey, birbiri ile yakından ilişkilidir ve her üç toplumsal düzey açısından da tehlikeleri vardır. Yaş ayrımcılığı, kurumsal uygulamalarda ve politik düzeyde ise daha geniş kapsamlı yaş ayrımcılığına yol açabilir (**Solem, 2016**).

Yaşlılığa neoliberal yaklaşımda, ileri yaştaki bireylerle diğer bireylerin toplumsal sorumlulukları, üretim ve tüketime katılmaları, toplumsal yaşama katılımları ölçüsünde eşitlik vurgulanmaktadır. Yaşlılar, kendi yaşamına müdahale eden, bağımsız ve üretken bireyler olarak kategorileştirilmektedir (**Gilleard ve Higgs, 2002, 2010**). Bu kategorileştirme, insan ömrünün uzaması dolayısıyla geniş ve üretken bir ileri yaş gurubunu oluşturmaktadır. Buna karşılık COVID-19 dönemi, bu geniş ve üretkenliğe teşvik edilen kesimi, toplumun diğer kesimlerinden ayırmıştır. **Bogdanova ve Grigoryeva (2020)** da COVID-19 pandemisi döneminde neoliberalizmin yaşlılar için biçtiği üretken ve başarılı yaşlılıktan ne kadar çabuk

ve kolay vazgeçtiğine vurgu yapmaktadır. COVID-19 pandemisi sürecinde sağlık ve müdahale açısından yaşlılar yük olarak görülmeye başlanmışlardır (**Morrow-Howell ve ark., 2020**). Yaşlıların, salgın karşısında en riskli grup olduğu göz önünde bulundurularak aktif yaşlanma ve topluma katılım ilkelelerinden bu süre için vazgeçilmiştir. Kurumsal olarak hükümet politikaları düzeyinde, yaşlılar, toplumun diğer kesimlerinden ayrılmış ve korunmaları amacıyla sokağa çıkmaları yasaklanmıştır. Bu durumda doğrudan hastalığı yayan ve sağlık sistemine yük getiren kesimler olarak damgalanmışlardır.

3. Yöntem

3.1. Yaş ayrımcılığının medya aracılığı ile inşası

Toplumsal yaşamda ekonomik, politik ve kültürel alanlar birbiriyle bağlantılı olarak işlemektedir. Toplumsal sınıflar arasında kurulan güç ve iktidar ilişkileri toplumsal yaşamın tümüne nüfuz etme eğilimindedir. Bu süreçte iktidar ve güç ilişkileri kendini ideoloji, dil ve söylem alanında gösterir. Zira toplumsal ilişkilerde ve ideolojide güç ve hâkimiyet, dili görünmez yollardan kendine dâhil edebilmektedir. Böylece insanlar ve şeyler arasındaki anlamların yapısal olarak inşasıyla birlikte anlamlandırma süreci de dolayımlanır.

Tahakküm ve gücün toplumsal ilişkiler içerisinde dili nasıl şekillendirdiği, dilin ideolojik olarak nasıl çalıştığı ve bunun medya aracılığı ile nasıl inşa edildiği önemli hale gelmektedir. Toplumsal yaşamın tüm pratikleri, üretken faaliyet, üretim araçları, sosyal ilişkiler, sosyal kimlikler, kültürel değerler, bilinç ve semiyosis (**Fairclough, 2001**) ile diyalektik bir şekilde işler. Başka bir deyişle toplumsal üretim biçimi temelindeki sınıfsal ilişkilerin mümkün kıldığı düşünsel ögeler arasında bütünsel bir bağlantı vardır. Buna göre ideolojinin bilişsel, toplumsal ve söylemsel boyutlarla nasıl işlediği önemlidir. İdeoloji, toplumsal biliş düzeyinde bir grubun üyeleri tarafından paylaşılır. İdeolojilerin toplumsal boyutu ideolojilerin yeniden üretiminde ve gelişmesinde gruplar ve kurumlara dikkat çeker, söylem boyutunda ideolojiler günlük konu ve konuşmaları etkileyerek ideolojinin yeniden üretimine katkı sunar (**van Dijk, 2015**).

Tanımlayıcı tipteki bu çalışmada yaş ayrımcılığı olgusunun medya aracılığı ile nasıl ifade edildiği veya meşrulaştırıldığı üzerine odaklanılmıştır. Yaşlılıkla ilgili ayrımcı ve dışlayıcı söylemler, kişilerin paylaştığı toplumsal anlayışların temeli olan ve pandemi sürecinde bu konudaki yorumlarını belirleyen ve

toplumsal pratiklere yansıyan gözle görülür genel fikirler şeklinde kendini göstermiştir. Van Dijk'in ifadesiyle ideolojiler bir grubun üyelerinin köklü inançlarıdır (**van Dijk, 2015**). Yaşlılıkla ilgili toplumsal olarak oluşan düşünceler ayrımcılığa ve dışlamaya varan bilindsiz bir süreci ortaya çıkarmıştır. Pandemi yaşlılık olgusu tarihsel süreç içinde kurulan bir bilincin ürünüdür ve tarihsel olarak bu bilincin nasıl kurulduğu medya söylemi aracılığı ile analiz edilmiştir.

Kapitalist örgütlenme olarak kurulan ticari medya, egemen toplumsal değerlerin ve söylemin yayılmasında etkili bir kurumdur. Tahakküm ve iktidar ilişkilerinde merkezi rol oynayan medya söylemi, toplumsal eşitsizliklerin meşrulaştırılmasını sağlar. Toplumsal üretim ve sınıfsal ilişkilere bağlı olarak kurulan anlamlar medya dolayımı ile yayılır ve bu ilişkilerin söylemi belli toplumsal koşullarda hakim hale gelir. Dolayısıyla kapitalist üretim ve çalışma ilişkilerinin hakim olduğu ve tüm toplumsal ilişkiler ve anlamların üretildiği bu yapıda insan ilişkileri dolaylı olarak kurulur. Böylece **Thompson'ın (2013:77)** deyimi ile kurulu güç ilişkileri sistematik olarak asimetrik olduğundan, belirli aktörlere ya da gruplara, diğerlerini dışlayan tahakküm ilişkilerinin kurulmasını mümkün kılar.

Yaşlılarla ilgili kamusal söylemler, medya da dahil olmak üzere çeşitli metinlerde mevcuttur ve bu söylemler, yaşlıları belirli yaş kimlikleriyle konumlandırmaktadır. İnsan ömrü, doğal biyolojik gelişmenin dışında, çalışma hayatının yaş temelli kategorileştirmesine bağlı olarak toplumsal bölüşüm ve toplumsal kaynaklardan etkilenir. Çalışma hayatına emek gücü ile katılmaya bağlı olarak çocuk, genç, yetişkin ve yaşlı gibi sınıflamalar tüm toplumsal ilişkilere yansır. Toplumların sahip olduğu ekonomik, kültürel ve siyasi "gelişmişlik" düzeyleriyle birlikte yaşa bağlı bu kategorik ayrımlar da tarihsel olarak kurulur. Bu sınıflandırmada kapitalizmin eşitsizliklerini meşrulaştırır, doğallaştırılır ve sürdürür (**Rubinstein ve de Medeiros, 2015**). Sorgulanamaz bir normalleştirme gündelik yaşamın her anında tüm bireyler tarafından yeniden üretilir. Yaş grupları arasındaki toplumsal açıdan ayrımcı ve dışlayıcı ilişkiler de normalleştirici ilişkilerin dolayımı ile kurulur. Böylece bu anlamlandırma bir egemen düşünce tarzına dönüştüğü ve içselleştirildiği düzeyde doğallaşır.

Bu genel sınıflandırma, toplumsal yaşamın her alanında ve her düzeyinde söylemsel olarak da kurulur

ve yeniden üretilir. Medya ise bu söylemin yeniden üretilmesinde profesyonel bir görev üstlenir. Yukarıda belirtildiği gibi ideolojinin farklı boyutları bulunsa da tüm boyutların toplumsallığı varsayımından hareketle, bu çalışmada medya aracılığı ile egemen söylemin nasıl kurulduğu üzerinde durulmuştur. Medya söyleminde yeniden üretilen ideolojiler, insanları ve toplumu tipik şekilde *biz ve onlar* şeklinde kutuplaştırma eğilimindedir.

3.2. İdeolojik söylem analizi

Güç ve iktidar ilişkileri, değerler ve ideolojiler gibi çeşitli toplumsal olgular medya söylemi aracılığı ile yeniden kurulur. İdeolojik söylem analizi tahakküm, güç, ayrımcılık ve dışlama gibi toplumsal pratiklerin dil aracılığı ile inşasını ve yeniden üretilmesini analiz eder. Bu çalışmada medya söylemindeki ideolojik işleyiş; *meşrulaştırma, taslama, birleştirme, parçalama, şeyleştirme ve mistifikasyon* (Thompson, 2013:77-86; Eagleton, 1996:23-24) gibi belli başlı kategoriler aracılığı ile analiz edilmiştir. Böylece imgeler, söz dizimi, tonlama, tutarlılık, metaforlar (eğretileme), uslamlama (van Dijk, 2015; van Dijk, 2006) gibi birçok faktörün ideolojilerin söylem yapılarını nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmada İçişleri Bakanlığının 65 yaş üzeri olanlar ve bazı kronik rahatsızlığı olan bireylerin sokağa çıkmasını yasaklayan genelgesini yayınladığı 21 Mart 2020 tarihinden, bu genelge ve uygulamanın etkisinin takip edilebileceği süre göz önünde bulundurularak 21-30 Mart 2020 tarihleri arasındaki yetişkin yaşlılara ilişkin haberlerin incelenmesi kararlaştırılmıştır. Buna göre dijital platformlarda en çok ziyaret edilen gazeteler arasından ideolojik yönelimleri de dikkate alınarak ideolojik yönelimde liberal ana akım gazeteleri temsilen *Hürriyet*, ana akım gazeteler arasında liberal ve eleştirel gazeteleri temsilen *Sözcü* ve muhafazakar-İslami yayın politikasına sahip *Yeni Akit* gazeteleri seçilmiş (<https://www.alex.com/topsites/countries/TR>) ve ideolojik söylem analizi ile analiz edilmiştir. Çalışmada daha önce topluma katılımı ve bağımsız-otonom yaşamı yaşlılara vaat eden küresel sistemin COVID-19 pandemisi sürecinde bundan vazgeçişini ve ortaya çıkan yaş ayrımcılığını meşrulaştıran ideolojik söylemin gazete haberlerinde nasıl üretildiğinin ortaya konması amaçlanmıştır. Seçilen haberlerin ideolojik söylem analizi *meşrulaştırma, taslama, birleştirme, parçalama, şeyleştirme ve mistifikasyon* ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Araştırmada doküman incelemesi ve söylem analizi yönteminden yararlanıldığı için etik ihlal oluşturabilecek bir durum söz konusu değildir. Bu nedenle etik kurul iznine ihtiyaç bulunmamaktadır.

4. Bulgular

4.1. Meşrulaştırma

Tahakküm ilişkilerinin meşru olarak temsilinde örneğin, yürürlükteki yasalar, uzman görüşleri, bilimsel kanıtlar vasıtasıyla ussallaştırma yoluna başvurulur. Bu aşama, geleneksel ya da yerel ve evrenselleştirme stratejileriyle söylemin üreticisinin savlarını haklı çıkarmaya, daha inanılır olmaya ve böylece hedef kitlesini ikna etmeye çalışmasıdır (Thompson, 2013; Van Dijk, 2015).

Medya COVID-19 salgını nedeniyle 65 yaş üstü vatandaşlara getirilen sokağa çıkma yasağını Cumhurbaşkanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Bakanlar Kurulu gibi resmi kurumların açıklamaları temelinde sunmaktadır. Pandemi sürecinde medyanın resmi kaynaklar ve bilim insanlarının açıklamalarına sıklıkla başvurması dolayısıyla politika yapıcı bu kaynaklara bağımlılığı artmıştır.

"65 yaş üstü vatandaşlara koronavirüse karşı 19 'altın' öneri" (Hürriyet, 26 Mart 2020). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün hazırladığı bu listedeki tüm maddeler aslında salgın süresince 65 yaş üzeri kişilerle ilgili genel durumu yansıtmaktadır. Bu yaş grubundaki kişilerin yaşam koşullarının, toplumsal kaynaklara erişimi ve bu kaynakları kullanabilme kapasitesinin (Sen, 1999) aynı ve eşit olduğu varsayımı ön plana çıkmaktadır. Bu varsayım bağlamında kısıtlamalar da ussallaştırılmakta ve sorgulanamaz bir şekilde sunulmaktadır:

"Yaşlı ihbar hattı' kuran AKP'li belediye: Yaşlı görürseniz bizi arayın!" (Sözcü, 21 Mart 2020).

"İsparta'da tüm uyarılara rağmen sokağa çıkan orta yaş üstü vatandaşlar dün banklarda oturmaya devam edince bazı vatandaşlar tepki gösterdi." (Hürriyet, 22 Mart 2020)

Pandemi ile ileri yaşta bireylerin bağımsız bir şekilde yaşayabileceği ve yaşlı bireylerin hizmetlere, kaynaklara erişebileceği ve saygın bir şekilde yaşayabileceği mekânsal koşulları ve vaat eden ilkeler (WHO, 2007) de gözden çıkarılmış oldu. İleri yaşta bireylerin en temel sosyal ihtiyaçlarına göre organize olmayan kent yaşamında, pandemi gibi kriz anlarında kişileri toplumdan dışlayan politikalar dolaylı da olsa benimsemiştir. Medya söylemi ise egemen yönetsel politikalara eleştirel bir bakışı mümkün kılmayan daraltıcı bir ideolojik söylem şeklinde kurulmuştur: *"Banklar telle çevrilip, 'Evinde kal Edirne, şansını zorlama' yazısı asıldı" (Hürriyet, 22 Mart 2020).*

Pandemi sürecinde sokağa çıkma yasağı ile ilgili sık sık uzmanların görüşlerine yer verilmektedir.

Fakat bu söylemler ileri yaş gurubunun tüm sosyal ihtiyaçlarının nasıl giderileceğiyle ilgili bütünlük oluşturmaz. Özellikle mekânsal olarak *yaş dostu* kentsel yaşamın gerekleri olarak bireylerin fiziksel ve rekreasyonel aktivite yapabileceği, ihtiyaç durumunda kolay ulaşılabilirlik koşullarının var olduğu, sosyal ve kuşaklararası etkileşimlere olanak sağlayabilecek fiziksel mekanlar ortadan kaldırılmıştır. Bu temel ihtiyacın sağlanamaması yaşlılar açısından mekânsal ve sosyal bir dışlanmaya sebep olmaktadır (Walsh ve ark., 2017). Bu yoksunluk ise bilimsel söylemlerin bütünlük oluşturmaması hatta bu tür konulara hiç değinilmemesi yoluyla örtülmektedir.

Araştırmada seçilen farklı ideolojik dünya görüşüne sahip gazetelerin kendi ideolojik düşünce biçimlerine uygun söylemler oluşturduğu görülmektedir. İslami-muhafazakar yayın politikasına sahip gazetelerden Yeni Şafak, COVID-19 virüsüne karşı dini referanslara başvurmaktadır. Yerel olarak kurulan dini iktidar, bu ideolojik söylem vasıtasıyla meşrulaştırılmaktadır. Bu şekilde diğer bilgi kaynaklarını dışarda bırakan sorgulanamaz bir ussallaştırma söylemi kurulmaktadır: “Koronavirüs bulaşmaması için yapılacak dualar Miraç kandilinde yapılacak dualar neler?” (Yeni Akit, 21 Mart 2020). Bu şekilde vatandaşlık temelindeki talepler de önlenmiş olmaktadır.

Meşru yönetsel araç, yasa ve kurumlara sahip olanlar, zaman zaman üstü kapalı bir şekilde kişileri tehdit eden otoriter bir güce sahip olduğunu göstermektedir: “Üsküdar Belediyesi güldüren paylaşımına, “Sizleri çok seviyoruz ama bize bunu yaptırmayın” dedi.” (Yeni Akit, 21 Mart 2020).

Özellikle pandemi gibi normal hayatın her alanının daraldığı ve sınırlandığı bir süreçte toplumdaki güç aygıtlarının görevlerini yerine getirmesi, medya söyleminde öne çıkartılmaktadır. Bu söylem, neoliberal ideolojinin vaat ettiği edilgen olmayan bağımsız yaşlıyı, güçlü olan devlet ve devlet kurumlarının şefkat korumacılığına bırakmakta ve paternalist devlet anlayışını da yeniden üretmektedir. Haklara ve yükümlülüklerle sahip olan bağımsız vatandaş olan yaşlıdan korunmaya ve himaye altına alınmaya muhtaç, otonomiye sahip olmayan dolayısıyla vatandaşlık hakkı da olmayan bir yaşlı söylemi üretilmektedir: “...devletin şefkat elini yaşlılara uzatarak gönüllerinde taht kuran jandarma ekipleri, kentin Pazaryolu ilçesi Burçaklı köyünde oturan 65 yaş üstü bir kişiyi de ziyaret ederek bir ihtiyacının olup olmadığını sordu.” (Hürriyet, 30 Mart 2020). “Datça polisi ihtiyaç sahiplerinin yardımına koştu” (Yeni Akit, 23 Mart 2020). “Batman Valiliği’nden corona virüse karşı ‘yaşlımız sana emanet’ uygulaması” (Hürriyet, 28 Mart 2020).

4.2.Taslama

Toplumsal eşitsizler temelinde tahakküm ilişkileri gizlenerek veya örtbas edilerek dikkatler mevcut ilişki ve süreçlerden başka yere çevrilir. Thompson’a (2013:80-81) göre taslama; yerinden etme, hüsütübirleştirme, mecaz (metafor) şeklinde yapılır. Yerinden etme, geleneksel olarak kişilere atfata bulunmak adına kullanılır ve bu sayede olumlu veya olumsuz bir etki kişiye aktarılır. Hüsütübirleştirmede ise eylemler, kurumlar ya da toplumsal ilişkiler için pozitif bir algı oluşturulur. Kapsamlama, düzdeğişmece ve eğretilme gibi mecaz kümelemleri ile sembolik biçimler temsili bir şekilde kullanılır (Thompson, 2013:80-82; Van Dijk, 2015:68; Berger, 2018: 28; Üşür, 1997). Metaforların sistematik ve tutarlı kullanımları yoluyla gerçeklikler, tartışmasız ve sosyal olarak paylaşılır bir şekilde sürdürülür veya yaratılır. Metafor, mevcut ve gelecekteki söylemsel ve sosyal eylemlerimizi etkileyebileceği anlamında sosyal-yapılandırmacı bir işleve sahiptir (Holmgreen, 2007).

Özellikle sosyal medya paylaşımlarının kaynak olarak kullanılmasıyla birlikte belli bir olay ya da durumun medyada haber yapıldığı görülmektedir. Haberde olması gereken (5N1K veya 6N1K gibi) temel bilgilerden çok azının yer aldığı yeni tarz “haberler” üretilir hale gelmiştir. Kişilerin gündelik yaşamlarında rastladıkları ve sosyal medya aracılığı ile yaydıkları bu tür paylaşımlar, medya için yeni bir haber kaynağı haline gelmiştir. Resmi kaynaklardan farklı olarak bu paylaşımlar, kamusal ortak söylemin medya söylemine dönüşmesini mümkün kılmaktadır. Bu tür haberlerde ise bağlamla ilgisi kurulamayan imalı bir dilin öne çıktığı görülmektedir. İmalı anlatımlar vasıtasıyla belli grupların, (ileri yaştaki kişilerin) ötekileştirilmesi ve olumsuzlanması şeklindeki ideolojik söylem görünür hale gelmektedir: “Adana’da yeni tip Corona Virüsü nedeniyle 65 yaş üstü vatandaşlara sokağa çıkma yasağı uygulanmasının ardından, askeri kamuflaj giyen yaşlı bir vatandaşın bacaklarıyla ağaca baş aşağı asılarak komando marşı okuduğu görüntüler sosyal medyada ilgi gördü.” (Hürriyet, 24 Mart 2020).

1990’lardan itibaren yaşlıların insan onuruna yakışır, saygın bir şekilde yaşayabilmesi için önyargı ve yaş ayrımcılığının önlenmesi temel ilke olarak benimsenmiştir. Bunun için toplumsal düzeyde önlemlerin alınması gerekli görülmüştür (UN, 1991). Pandemi sürecinde yaşlıların, bu ilkenin tersine ötekileştirildiği, medya söylemi ile de açığa çıkmaktadır.

Yasalara göre suçlular için kullanılan ihbar eylemini normalleştiren medyanın ideolojik dili, iktidarın ideolojik söylemini yeniden kurmasına yardımcı olur. "... İçişleri Bakanlığı'nın 65 yaş üstü vatandaşların dışarı çıkmasını sınırlamasının ardından «ALO 153 Yaşlı İhbar Hattı» kurduğunu duyurarak, «65 yaş üstü insanları sokakta görürseniz arayın» açıklaması yaptı. Gelen tepkiler üzerine hizmetin ismi «Yaşlı Destek Hattı» olarak değiştirildi." (Sözcü, 21 Mart 2020). "Hastaneden bir firar daha... Ekip-ler geri getirdi" (Sözcü, 27 Mart 2020). Yapılan bu haberlerde yaşlıların bu yeni oluşan toplumsal düzene uymadığı, dolayısıyla marjinal ve suçlu olduğu algısı yaratılmaktadır. Bu tür tipolojiler ise yaş ayrımcılığını üreten kaynakları oluşturmaktadır (Ayalon ve ark., 2020).

4.3. Birleştirme

Tahakküm ilişkileri, ideolojik söylem yoluyla farklılıkları gizleyen ve kolektif bir düzeyde herkesi ve her şeyi kapsayan bir birlik biçiminde sunulur. Standartlaştırma ve bütünü simgeleştirilmesi yoluyla "biz ve öteki" kutuplaştırması gerçekleştirilir (Thompson, 2013:82). Ötekileştirme, biz ve onlar arasında yaratılan zihinsel fark yoluyla gerçekleşir. Bir topluluk, bir isimle veya bir sıfatla nitelendiğinde ötekileştirme etkisi ortaya çıkar. Topluluğu bizden farklı kılan özellikler verilerek hakkında kesin kanaate varılır. Bu tür nitelermeler oldukça güçlü bir ötekileştirme tarzıdır ve güç ve iktidarın devamlılığını sağlar (Boréus, 2017).

Haber metinlerinde yaşlıları adlandırmak için kullanılan isimler ve deyimler ayrı bir toplumsal grup oluşturur. "Büyükanneleler, büyükbabalar, büyükler, yaşlılar, yaşlı kadın, yaşlı adam, yaşlı vatandaşlar, dedelerimiz, büyüklerimiz, nine, dede, 65 yaş üzeri" gibi kolektif isimleri kullanan medya metinlerinde kronolojik yaş ve gruplandırma yoluyla yaş ayrımcılığı söylemi kurulur.

Aynı zamanda metinlerde, yaşlıları "kırılgan, zayıf ve savunmasız" gibi çeşitli şekillerde "kurban" olarak inşa eden bir söylem görülmektedir. İleri yaşta-ki kişilerle ilgili kamusal söylemler, medya da dahil olmak üzere çeşitli metinlerde mevcuttur ve bu söylemler yaşlıları belirli yaş kimlikleriyle konumlandırmaktadır (Morrow-Howell ve ark., 2020). Toplumdaki kişileri yaş temelli gruplandırma ve sınıflandırmanın ideolojik tezahürü olarak artık bilinçdışı bir şekilde normalleşmektedir. Bu, aynı zamanda adlandırma ve anlamı daraltmanın etkili

bir yoludur. Böylece toplumsal olarak kurulan bu adlandırmaların ardından tüm toplumsal ilişkilere ve politikalara meşruiyet kazandırılır.

Sokağa çıkma yasağında 65 yaş üzeri kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere resmi kurumlar tarafından çeşitli organizasyonlara ilişkin bütüncül bir söylem kurulmaktadır: "...yalnız yaşayan, 65 yaş ve üstü yaşlılara evden çıkarılmadan olabilecek tüm destekler birebir veriliyor." (Hürriyet, 28 Mart 2020). Buna karşın sosyal devletin temel unsurları ve görevleri arasındaki hizmetleri pandemi sürecinde "kurtarma", "destek", "yardım" hatta destek grubunun adı da düşünülürse "vefa" şeklinde sunulmaktadır. "ADANA'da, yalnız yaşadığı evinde düşerek, 2 gün boyunca yardım bekleyen Nebile Zihinli'yi (89), itfaiye görevlisi kapıyı kırarak kurtardı." (Hürriyet, 30 Mart 2020). Medya haberlerinde siyasal iktidar failleri, polis, ordu, belediye gibi resmi kurumlar ise destek olan, yardım eden ve koruyan başlıca failer olarak yer almaktadır. Buna karşılık yaşlı, vatandaş olmaktan ziyade şefkat gösterilen, yardım edilen ve destek olunandır, devlet ile yaşlı arasındaki ilişki vatandaşlık temelinde değil bu grubu birleştirme yoluyla devlet tarafından kurulan tek taraflı pozitif bir ilişki olarak görülmektedir.

4.4. Parçalama

Birleştirmenin tam tersi biçimde parçalama kategorisinde ise egemen iktidar ilişkilerine karşıt olanları parçalayacak şekilde veya onları habis, tehditkar olarak yansıtan bir söylem kurulur. Farklılaştırma ya da ötekinin sansürlenmesi yoluyla gerçekleştirilen parçalama stratejisi tahakküm ilişkilerinin görünmez kılınmasında kullanılır (Thompson, 2013).

Doğallaştırma, adlandırma ve ebedileştirme şeklinde işleyen şeyleştirilmede ise okuyucunun dikkati esas meseleden uzaklaştırılır. Aktörleri ve eylemliliği edilgen şekilde ifade ederek, olayların öznesini gözlerden gizler. Aynı zamanda genellemeler yoluyla mekân ve zamansal bağlam ilişkisini bozar. Dil yoluyla yaratılan belirsizlikle, ciddiyeti örtmece ve dolaylı olarak da yadsıma yapılır. Şeyleştirilmede, bir olay veya durum tarihsel ve toplumsal bağlamından bağımsız bir şekilde kalıcı, doğal ve zamandışı gibi sunulup kurulabilir (Thompson, 2013:84-85; Van Dijk, 2015:61, 64). Toplulukları, kişileri adlandırırken kalıplaşmış olan ama isim veya isimleşmiş sıfat olmayan deyimler kullanılır. Bu tür bir adlandırma, sınıflandırmaya tabi tutulan kişiye,

başka bir adlandırmaya da dâhil olabileceği bir alan bırakır. Sınıflandırmadaki bu esneklik, bizden farklı olunmasına daha az vurgu yapıldığı anlamına gelir (**Boréus, 2017:32**). Bir gurubun üyeleriyle ilgili olumsuz davranışlar, çeşitli tarzlarla metinler ve genel söylemde yer alabilirler. Söylemsel ayrımcılığın temel çeşitleri arasında dışlama, ötekinin olumsuz temsili, ayrımcı nesneleştirme, grup mensuplarına karşı yapılan olumsuz davranışları savunma şeklindedir (**Boréus, 2017**). Kişiler, yaşları temel alınarak guruplara ayrılarak kurumlar ve pratikler yoluyla da şeyleştirilir.

Tek tek olaylar üzerinden verilen haber söyleminde bu yaş gurubu kişilerin bireysel tavırları toplumsal gerçeklerden soyutlanarak sunulmaktadır. Öyle ki *parçalama* yoluyla bu kişilerin yaşadığı sorunlar, bireye indirgenmekte ve tahakküm ilişkileri sorgulanamaz ve görünmez kılınmaktadır: *"Sokağa çıkmaması istenen yaş grubundaki kadın, kendisini uyaran Başkan Gürbüz'ün bacağına bastonuyla hafifçe vurdu. Yaşlı kadının tepkisi, Gürbüz ve çevredekileri güldürdü"* (**Hürriyet, 23 Mart 2020**).

Aktif ve üretken yaşlanma, kendini gerçekleştirebilen, rasyonel, özsaygısı yüksek ileri yaşta bireyleri tanımlamaktadır. Buna karşılık *parçalama* yoluyla medyada sunulan münferit olaylar, pandemi sürecinde yaşlıların gülünç ve akıldışı olduğu yönünde bir söylem üretmektedir. Bu şekilde gündelik yaşamın her alanında sağlıklı, kendine güvenen ve özerk yaşama kabiliyetine sahip yaşlı bireyler marjinalize edilerek sunulmaktadır. *"Yaşının ardından Antalya'nın Muratpaşa ilçesine bağlı Kızılsaray mahallesindeki görüntü hem şaşırttı hem güldürdü. Oturduğu apartmanın terasına çıkan yaşlı bir kadın, elinde bastonla gezdi. O anlar ise çevrede oturan bir başka vatandaşın cep telefonuyla görüntülendi."* (**Sözcü, 23 Mart 2020**), *"Evinize gidin' diyen belediye başkanı, nineden bastonu yedi... Gürbüz, "Seni koştururum. Haydi eve. Balkondan bakacağım. Polise söyleyeyim de ceza yazsın" diyerek espri yaptı."* (**Sözcü, 23 Mart 2020**).

Güç ve otorite sahibi kurum ve kişilerin yaşlılara yönelik kullandığı dil çocuksulaştırıcı ve emredici bir söylem yaratır. Yaşlılara yönelik çocuksulaştırıcı ya da emredici söylemler ise yaşçı tutumun bir parçası olarak kabul edilir (**Butler, 1980**). Bu tutum, korumacı bir eylem ile normalleştirilmektedir.

Eylemlerin aktörleri doğrudan ifade edilmeden gizlenerek edilgen bir tarzda sunulmaktadır. Aynı zamanda 65 yaş gurubu kişilere karşı "cezalandırma" ve aşağılamaya ise tepkisel olarak gündelik yaşamda rastlanır. Toplumsal olarak kurulan yaş gurupları arasındaki eşitsizlik, gündelik yaşamda karşılaşılan sorunları çözme konusunda güç mücadelesinin bir aracı olarak şiddet ve zorbalığı görünür kılmaktadır. *"İstanbul'da kaydedilen videoda, yaşlı adamı durduran bir grup genç, zorla yüzüne maske takarak başına kolonya döktü."* (**Sözcü, 24 Mart 2020**). *"Manisa'da polis, yaşlı adama kötü davrandı"* (**Sözcü, 26 Mart 2020**).

Yaş gurupları arasında güce dayalı eşitsizlik ve yaş ayrımcılığı bazen zorbalık ya da şiddet yoluyla değil "merhamet" ve "yardım" gibi "paternalist bir şekilde de söz konusu olmaktadır. *"Çorum'da, 155 polis hattını arayan Celal Fakı (86), biten ilaçları için sipariş verdi. Fakı, eczaneden aldıkları ilaçlarını getiren polis ekiplerinden kendisini evlendirmeleri için yardım istedi."* (**Hürriyet, 27 Mart 2020**) *"Vefa grubuna verdiği 'nazik sipariş' mest etti"* (**Yeni Akit, 24 Mart 2020**)

"Semtteki yaşlılar sabahın erken saatlerinde kendilerine sokağa attı. Cami avluları ve ara sokaklar yaşlılar nedeniyle dolup taşarken, 84 yaşındaki yaşlı bir adam ise akülü aracıyla sokaklarda tur attı" (**Hürriyet, 22 Mart 2020**).

Diğer yandan yaşçılığın en tehlikeli boyutlarından biri bireylerin toplumsal olarak yaşçı damgalama ve tiplendirmeleri benimsemeleri ve kendi kendilerini aynı yaşçı tutumla görmeleridir. Medyada yasaklara uymayanların ifşasına yönelik münferit haberler yaşçılığın bu yolla yeniden üretilmesine de katkı sağlamaktadır *"Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinde 65 yaş üstü 3 kişi polisi görünce otomobilin arkasına saklandı. O anların fotoğrafı sosyal medyada paylaşım rekoru kırdı."* (**Hürriyet, 24 Mart 2020**).

4.5. Mistifikasyon

Mistifikasyon, toplumsal gerçekliğin uygun yollarla çapraşıklaştırarak meşrulaştırılmasıdır. Gerçek çelişkilerin imgesel çözümünü olan mistifikasyon yoluyla ideolojinin olduğu toplumsal çatışmaların bastırılması veya maskelenmesi sağlanır (**Eagleton, 1996:23-24**). Medya haberlerinde ise ileri yaş gurubu kişilerin toplumsal üretim ilişkileri ve dolayısıyla toplumsal yaşamın her alanında "yaş" temelli bir sınıflandırmanın ortaya çıkardığı ötekileştirilmiş yaşamları yer almaktadır. Biyolojik yaşamın doğal akışının ortaya çıkardığı yaşlanma ve yaşlılık,

kapitalizmin piyasa sisteminin özüne uygun olarak sosyal yaşamın organize edilmesinde belli kategorilere oturur. Kapitalizmin yapısı gereği sosyal, ekonomik, kültürel ve sağlık gibi temel pek çok kaynaklardan yeteri kadar yararlanamayan ve eşitsizlik ilişkilerine tabi olan yaşlılık medya söylemiyle ideolojik olarak yeniden üretilir.

Eğitim ve kültürel sermaye gibi toplumsal eşitsizlikler, korona virüs hakkında bilgi eksikliğinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu tür bir eşitsizlik ise toplumsal kurallar konusunda herkesi eşitlemeye çalışan yasal ve kurumsal iktidar alanlarının gücünü dengesizleştirmektedir. Bu durum gündelik yaşamın her alanında "kendiliğinden" hale gelen bir ideolojik söylemin kurulması ve çeşitli söylemlerle yeniden üretilmesi yoluyla kurulur. "...*Corona virüsünü duymadım, şimdi duydum. Hiç gözüküyor ki. Corona virüsü görünmüyor*" dedi." (Sözcü, 23 Mart 2020). "...*69 yaşındayım bundan sonra yaşasam ne olur' ya da 'Virüs bana bir şey yapmaz'...*" (Sözcü, 25 Mart 2020).

5. Sonuç

COVID-19 pandemisi, bütün dünyada sağlık, ekonomi, politika ve kurumsal düzeyde acil ve olağanüstü bir durum yarattı. Bu araştırmanın yapıldığı sırada (Şubat 2021) dünya üzerinde COVID-19 yüzünden ölüm sayısı üç buçuk milyona yaklaştı. Bunun için alınan önlemlerde bu virüsün yol açtığı ölümlerin büyük çoğunluğunun özellikle kronik hastalıkları olan yaşlı bireyler olması gerçeği, yaşlılara yönelik özel önlemlerin alınmasına yol açtı. Ancak bu özel önlemlerle 65 yaş üzeri bireyler için o zamana kadar hem sağlık hem iyi oluş durumları ve yaşam kaliteleri açısından gerekli görülen tüm ilkelere vazgeçilmiş de oldu. Toplumun diğer kesimleri ile aynı haklara sahip yaşlı vatandaşlar pandemi önlemleri kapsamında en izole kesim haline geldi. Bunun sağlıkla ilgili gerekçeleri olmasına karşılık, pandemi sürecinde salgının mağdurları değil salgını yayan kesimler olarak görülmeye başlandı (Garcia-Soler ve ark., 2020; Previtali ve ark., 2020). COVID-19 pandemisinde tüm dünyada resmi yetkililerin riskli grup olarak yaşlılar üzerinde durmaları ve bunun medya tarafından yansıtılması, yaşlılara yönelik ayrımcı davranışları daha da arttırmıştır (Ayalon ve ark., 2020; Previtali ve ark., 2020). Yaşlı bireylerin, kronolojik olarak kesin bir şekilde gruplandırılmasıyla oluşturulan bu söylemler, yaşlılara yönelik basmakalıp tektipleştirmeleri de kolaylaştırmıştır (Levy, 2009).

Neoliberal rasyonaliteye göre birey, aktif ve değişen ekonomik ve sosyal koşullara uyum sağlayabilecek dirençliliğe ve devingenliğe sahip ve rekabetçi olmalıdır. Bu rasyonalite yaşlılar için de geçerlidir ve yaşlılara yönelik ideal ve pozitif kimlikler sunmuştur. Ancak aynı zamanda bunu yaparak yaşlıların homojen bir grup olduğu algısı da yaratır. Bireyler hem yaşa dayalı bir grup olarak toplumdan ayrılmış olur, hem de bu grubun farklı sağlık ve hastalık özellikleri, farklı sınıfsal ve sosyo-kültürel aidiyetleri göz ardı edilmiş olur. Bu bağlamda neoliberalizmin ürettiği pozitif yaşlı tipolojileri, aslında kendi negatifini de doğurmaktadır. Bu nedenle yaşlılara yönelik pozitif algı pandemi sürecinde tersine dönmüş değildir. Ancak pandemi, yaşlıları aktif, üretken, bağımsız olarak gören anlayıştan vazgeçilmesine neden olmuştur. Neoliberalizmin kutsadığı üretim, rekabet ve tüketim potansiyeli olanlar, olmayanlara karşı her zaman önceliklidir ve COVID-19 pandemisi gibi bir kriz durumunda üretkenlik ve başarılı yaşlanmadan vaz geçilmiştir.

Bu çalışmada görüldüğü gibi farklı ideolojik yaklaşımdaki gazete söylemleri neoliberalizmin tarihsel olarak kurulan yaş temelli dışlayıcı, sınıflandırıcı söylemini yeniden üretmektedir. Sokağa çıkma yasağı döneminde yaşlı insanların davranışları ve toplumun onlara karşı davranışları, yaşlanmanın ve yaş kimliğinin baskın sosyal yapılarını ortaya çıkarmıştır. İleri yaştaki kişilerle ilgili politik ve kamusal söylem, medya dili aracılığı ile yeniden üretilmekte ve görünür hale gelmektedir. Bu söylemler, meşrulaştırma, taslama, birleştirme, parçalama, şeyleştirme ve mistifikasyon yoluyla üretilmektedir ve COVID-19 pandemisi sürecinde karşılaşılan olayların haberleştirilmesi yoluyla yaşananların normalleştirilmesi, yaşlıların marjinalleştirilmesi ve ötekileştirilmesi, tahakküm gücüne sahip olan devletin ve hükümetin uygulamalarının normalleştirilmesi, himayeci söylem özelliği bağlamında meşrulaştırılmaktadır. Vatandaşlık anlayışından uzaklaşan bu söylemde yaşlı, talepkar olmayan aksine minnet duyan, edilgen ve himayeye muhtaç bireyler olarak kalıplaştırılmaktadır. Buna karşılık pandemi sürecinde diğer vatandaşlardan farklı olarak getirilen yasaklar ile yaşlı bireylerin fiziksel, sağlık ve bilişsel iyi olma halini tehlikeye düşürecek koşullar oluşmuştur. Buna karşılık onlar için tam bir izolasyon sağlanması yaşlıların sosyal dışlanmasına da neden olmakta, medya aracılığıyla oluşturulan söylemler ise bu sonuçları örtmektedir.

Kaynaklar

- AARP** (2020) Supermarkets Offer Special Hours For Older Shoppers. Erişim Tarihi 1 Şubat 2021 <https://www.aarp.org/home-family/your-home/info-2020/coronavirus-supermarkets.html/>
- Akgül, M.** (2020) Çevrimiçi Ortamlarda Nefret Söylemi: Ekşi Sözlük'te 65 Yaş Üstü Sokağa Çıkma Yasağı Tartışmaları. İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi, 2020(51), 57-78.
- Alexa web sayfası** (1996) Erişim Tarihi 1 Şubat 2021 <https://www.alexa.com/topsites/countries/tr>
- Ayalon, L., Chasteen, A., Diehl, M., Levy, B., Neupert, S. D., Rothermund, K., . . . Wahl, H.-W.** (2020) Aging In Times of The COVID-19 Pandemic: Avoiding Ageism and Fostering Intergenerational Solidarity. *The Journals of Gerontology: Series B*, 76(2):49-52.
- Berger, A. A.** (2018) Medya Çözümleme Teknikleri. Çev. A. Akın. Ankara: Nobel Yayınları
- Bogdanova, E., Grigorjeva, I.** (2020). The Crisis of Neoliberal Project of Aging During The COVID-19 Pandemic: From Compulsory Activity To Mandatory Isolation. *The Journal Of Adult Protection*, Doi 10.1108/JAP-08-2020-0038
- Boréus, K.** (2017) Discursive Discrimination And Its Expressions. *Nordicom Review*, 22(2), doi: <https://doi.org/10.1515/nor-2017-0352>
- Butler, R. N.** (1980) Ageism: A Foreword. *Journal of Social Issues*, 36(2), 8-11.
- Bytheway, B.** (2005) Ageism And Age Categorization. *Journal Of Social Issues*, 61(2), 361-374.
- Carriari, D., Peccatori, F. A., Boniolo, G.** (2020) COVID-19: A Plea To Protect The Older Population. *International Journal For Equity In Health*, 19(1), 1-4.
- Çepel, Z. Ü.** (2020) Neoliberalizmin Kovid-19 Testi Ve Avrupa Birliği: Dezavantajlı Gruplar Örneği. *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 4(1), 33-50.
- Coşkun, B.** (2020) Koronavirüs Ve Neoliberal Öznenin Ölümü. Erişim: 01.02.2021 <https://terrabayt.com/dusunce/koronavirus-ve-neoliberal-oznenin-olumu/>
- Dillaway, H. E., Byrnes, M.** (2014) Başarılı Yaşlanmayı Yeniden Değerlendirmek. In N. K. S. Yazıcı (Ed.), *Küreselleşme Ve Yaşlılık - Eleştirel Gerontolojiye Giriş* Ankara: Ütopya, 265-295.
- Eagleton, T.** (1996) *İdeoloji*. Çev. M. Özcan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fairclough, N.** (2001). *Yeni İşçi Partisi Söylemi: Eleştirel Söylem Analizi*. Çev. S. Arkonaç. <http://sibelarkonac.blogspot.com.tr/2015/01/yeni-iscii-partisi-soylemi-elestirel.html>
- Gambetti, Z.** (2021). COVID-19 Pandemisi Gerekçesiyle İktidarlarca Getirilen Kısıtların Siyasal ve Toplumsal Etkileri, *Toplum Ve Hekim*, 36(3):218-250.
- Garcia-Soler, A., Castejón, P., Marsillas, S., Del Barrio, E., Thompson, L., Diaz-Veiga, P.** (2020) Ageism and COVID-19: A Study of Social Inequality Through Opinions And Attitudes About Older People In The Coronavirus Crisis In Spain, *International Long-Term Care Policy Network, CPEC-LSE*.
- Gencer, N.** (2020) Kovid-19 Sürecinde Yaşlı Olmak: 65 Yaş Ve Üstü Vatandaşlar İçin Uygulanan Sokağa Çıkma Yasağı Üzerine Değerlendirmeler Ve Manevi Sosyal Hizmet. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 35-42
- Gilleard, C., Higgs, P.** (2002) Concept Forum-The Third Age: Class, Cohort Or Generation? *Ageing Soc*, 22(3), 369-382
- Gilleard, C., Higgs, P.** (2010) Aging Without Agency: Theorizing The Fourth Age. *Aging & Mental Health*, 14(2), 121-128
- Holmgren, L.** (2007) A Neo-Liberal Agenda in The Light of September 11: The Function of Metaphors in Discourse. *Critical Discourse Analysis of Media Texts*. José María Bernardo Paniagua Guillermo López García Pelegrí Sancho Cremades Enric Serra Alegre (Eds). Universitat De València
- Hürriyet web sayfası** (2020) Erişim Tarihi 10 Şubat 2021 <https://www.hurriyet.com.tr/>
- Hürriyet web sayfası** (2020) Erişim Tarihi 9 Şubat 2021 <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-banklar-tel-ile-cevrilip-evinde-kal-edirne-sansini-zorlama-yazisi-asildi-41474793/20>
- İçişleri Bakanlığı web sayfası** (2020) Erişim Tarihi 3 Mart 2020. 65 Yaş ve Üstü İle Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı Genelgesi <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsızlığı-olanlara-sokağa-cikma-yasagi-genelgesi>
- Korkmaz, N.** (2014) Yaşlılık Politikadan Ayrı Düşünülebilir Mi? - Sosyal Politika ve Yaşlılık. In N. Korkmaz & S. Yazıcı (Eds.), *Küreselleşme ve Yaşlılık - Eleştirel Gerontolojiye Giriş* (Pp. 241). Ankara: Ütopya
- Levy, B.** (2009) Stereotype Embodiment: A Psychosocial Approach To Aging. *Current Directions in Psychological Science*, 18(6), 332-336
- Morrow-Howell, N., Galucia, N., Swinford, E.** (2020) Recovering From The COVID-19 Pandemic: A Focus on Older Adults. *Journal Of Aging & Social Policy*, 32(4-5), 526-535.
- Ningthoujam, R., Khomdram, D.** (2020). WHO Statement—Older People Are At Highest Risk From COVID-19: Should The Hypothesis Be Corroborated Or Rejected? *Medical Hypotheses*, 144, 109896.
- Önder, İ.** (2014) Küreselleşme ve Neoliberalizm. *Küreselleşme Ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Girişinde*. Der. Nilüfer Korkmaz, Şuzan Yazıcı. Ankara: Ütopya Yayınları, 39-66
- Özdemir, M.** (2020) Yaşlılık Algısının Koronavirüs Salgını Sürecindeki Kültürel Değişimi. *Milli Folklor*, 32(127)
- Previtali, F., Allen, L. D., Varlamova, M.** (2020) Not Only Virus Spread: The Diffusion of Ageism During The Outbreak of COVID-19. *Journal of Aging & Social Policy*, 32(4-5), 506-514
- Rubinstein, R. L., De Medeiros, K.** (2015) Successful Aging. *Gerontological Theory And Neoliberalism: A Qualitative Critique*. *The Gerontologist*, 55(1), 34-42
- Sen, A.** (1999) *Özgürlükle Kalkınma*. Çev. Y. Alogan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Solem, P. E.** (2016) Ageism And Age Discrimination In Working Life. *Nordic Psychology*, 68(3), 160-175
- Sözcü web sayfası** (2020) Erişim Tarihi 9 Şubat 2021 <https://www.sozcu.com.tr/>
- Taşdelen, B.** (2020) COVID-19 Salgın Sürecinde Yaşlılığa Bakış: 280 Karakter Yaşlılar Hakkında Ne Söylüyor? *Electronic Turkish Studies*, 15(6)
- Thompson, J.B.** (2013) *İdeoloji ve Modern Kültür*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- UN web sayfası** (1982) *The Report of World Assembly of Aging. United Nations Conference 131/11*. New York
- UN web sayfası** (1991) *United Nations Principles For Older Persons*. Geneva: United Nations
- UN web sayfası** (2002) *The Madrid International Plan of Action on Ageing*. Retrieved From <http://www.social.un.org/index/ageing>
- Ünalp Çepel, Z.** (2020) Neoliberalizmin Kovid-19 Testi ve Avrupa Birliği: Dezavantajlı Gruplar Örneği. *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 4(1), 33-50
- Üşür, S.S.** (1997) *İdeolojinin Serüveni*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Van Dijk, T.** (2006) Ideology And Discourse Analysis. *Journal of Political Ideologies* (June 2006), 11(2), 115-140.
- Van Dijk, T.** (2015) *Söylem ve İdeoloji: Çokalanlı Bir Yaklaşım*, Çev. N. Ateş. *Söylem ve İdeoloji*. Hz. B. Çoban ve Z. Özarslan, İstanbul: Su Yayınları.
- Varışlı, B., Gültekin, T.** (2020) Yaşlı Ayrımcılığının Pandemi Hali: COVID-19 Sürecinde Kuşaklararası Etkileşimin Dönüşümü. *Electronic Turkish Studies*, 15(4)
- Verbruggen, C., Howell, B. M., Simmons, K.** (2020) How We Talk About Aging During A Global Pandemic Matters: on Ageist Othering And Aging Others' Talking Back. *Anthropology & Aging*, 41(2), 230-245.
- Walsh, K., Scharf, T., Keating, N.** (2017) Social Exclusion of Older Persons: A Scoping Review and Conceptual Framework. *European Journal of Ageing*, 14(1), 81-98
- WHO** (2002) *Active Ageing: A Policy Framework*. World Health Organization, Geneva
- WHO** (2007) *Global Age-Friendly Cities: A Guide*. World Health Organization, Geneva
- Yaşar, Ö., Avcı, N.** (2020) Değişen Yaşlılık Algısı: COVID-19 ile Damgalanan Yaşlılar. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).
- Yaylagül, L.** (2018) *Kitle İletişim Kuramları*. Ankara: Dipnot.
- Yazıcı, S., Yaylagül, N. K.** (2016) *International Perspectives on Older Adult Education*. In B. Findsen & M. Formosa (Eds.), *Turkey* (Pp. 445-456). Switzerland: Springer
- Yeni Akit web sayfası** (2020) Erişim Tarihi 10 Şubat 2021 <https://www.yeniakit.com.tr/>
- Yeni Akit web sayfası** (2020) Erişim Tarihi 10 Şubat 2021 <https://www.yeniakit.com.tr/haber/uskudar-belediyesinden-gulduren-korona-paylasimi-bize-bunu-yaptirmayin-1135778.html>